

Yllättävä vaihto Uzbekistaniin – uusia kokemuksia ja avautuvia mahdollisuuksia

Opiskelin venäjää ensimmäisenä pitkänä vieraana kielenä Helsingin Suomalaisessa Yhteiskoulussa kolmannesta luokasta lähtien. Kielitaitoa kehittääkseni olin lukioaikana vaihdossa Jekaterinburgissa, Venäjällä. Kansantaloustieteen yliopisto-opintojeni alussa suunnittelin vaihtoa Udmurtian tasavallan pääkaupungissa Iževskissä sijaitsevaan yliopistoon kevääksi 2023, mutta Venäjän aloitettua täysimittaisen hyökkäyssodan Ukrainaa vastaan, yliopistojen väliset suhteet Venäjälle katkaistiin eikä vaihtoni toteutunut. Uusi suunnitelma syntyi, kun sain lukioaikaiselta venäjän opettajaltani Marja Jegorenkovilta hänen uzbekistanilaisen kollegansa yhteystiedot.

Kuva 1. Näkymä Taškentista, etualalla Neuvostosorron museo. Kuva: Emil Jäntti

Aloitin vaihtoon liittyvät järjestelyt hyvissä ajoin joulukuussa 2022. Yhteydenpito oli alusta alkaen kovin hidasta, ja vastauksen saamisessa meni usein päiviä, jopa viikkoja. Toimintatapa oli tutunoloinen jo Venäjältä, missä asioita oli totuttu hoitamaan viime tipassa. Kaikki kuitenkin järjestyi ennemminkin henkilökohtaisen kontaktin avulla kuin minkään virallisen prosessin kautta. Opiskelupaikan sain Uzbekistanin kansallisesta yliopistosta (O'zbekiston milliy universiteti), Taškentissa. Opintojeni selvittely oli hidasta, ja samoja asioita joutui selvittämään useille ihmisille.

Saavuini Taškentiin elokuussa 2023. Kaupunki oli yleisilmeeltään huomattavasti modernimpi mitä olin odottanut. Selkeän eron elintasossa kuitenkin huomasi. Vertailun vuoksi, Uzbekistanin asukaskohtainen ostovoimakorjattu BKT on n. 9 700 ja Suomen n. 65 000 Yhdysvaltain dollaria. Asuin vaihtoni ajan yliopiston hieman paremmassa ulkomaalaisille varatussa asuntolassa. Mikään ei olisi voinut valmistaa minua siihen, mikä asuntolassa odotti. Puitteet poikkesivat jopa siitä, mitä olin odottanut Venäjän vaihtovuoden perusteella. Saniteettitilojen kunto ja siisteys vaati totuttelua. Vessoissa oli reiät lattiassa, mikä ei toki maailmalla ole tavatonta, mutta järkytyksenä se kuitenkin tuli. Ensimmäiset viikot asuin huoneessani yksin, mutta pian kanssani asumaan muutti saksalainen vaihto-oppilas. Olimme tietävästi ainoat eurooppalaiset opiskelijat Uzbekistanin suurimmassa yliopistossa, jossa on noin 30 000 opiskelijaa. Myöhemmin seuraamme liittyi vielä japanilainen vaihto-opiskelija. Yhteinen kieleemme oli venäjä, mikä herätti varsinkin aluksi hilpeyttä. Ulkomaalaisten asuntolassa asui paljon tadžikistanilaisia, kirgistanilaisia ja afganistanilaisia, myös muutama venäläinen ja kiinalainen. Ehdottomasti suurin ryhmä oli kuitenkin turkmenistanilaiset, joita tuli ripotellen pitkin lukukautta, ja loppuvuodesta asuntolassa ei juuri muita ollutkaan. Oli yllättävää nähdä heitä niin paljon, vaikka Turkmenistan on suljettu valtio. Kuulemani mukaan nämä opiskelijat kuuluivat ainakin suurimmaksi osaksi etnisesti uzbekkeihin, minkä vuoksi heidän oli helpompi päästä maastaan opiskelemaan. Valitettavasti en pystynyt keskustelemaan heidän kanssaan syvällisemmin yhteisen kielen puuttumisen takia, sillä he puhuivat vain uzbekkia ja turkmeenia.

Asuntola-asuminen ei länsimaalaisena ollut muutenkaan aina helppoa, koska Suomessa yksin asuvana yliopisto-opiskelijana olen tottunut täyteen vapauteen. Asuntolassa oli koko ajan opiskelijoita valvovia työntekijöitä, päivisin viidestä kahdeksaan ja iltaisin yleensä kaksi. Ala-aulan vastaanotossa istui myös aina joku. Jos erillistä lupaa ei ollut, kaikkien asuntolassa asuvien miesten tuli olla takaisin viimeistään kello 21 ja naisten tuntia aiemmin. Matematiikan tiedekunnan dekaani tuli sunnuntaisin kello 22–23 tarkastamaan huoneiden siisteyden. Epäsiististä huoneesta huomautettiin ja se piti siivota heti. Myös asuntolasta pois heittämisellä uhattiin toistuvasti. Keskiaasialaisia uhkaukset epäilemättä olisivat koskeneetkin, mutta länsimaalaisia kohtaan säännöt eivät olleet yhtä tiukkoja. Kaikista rajoituksista huolimatta olen iloinen, että minulla oli mahdollisuus asua asuntolassa. Sain kokea paikallista kulttuuria aivan eri tavalla kuin vuokra-asunnossa.

Myös yliopistoelämä oli mielenkiintoista. Yliopistossa oli pukukoodi, ja miehillä myös partaan liittyvä koodisto. Omassa tiedekunnassani miehillä piti olla kauluspaita. Pikeepaita kauluksineen kelpasi, mutta esimerkiksi neule ilman kauluspaitaa ei. Minkäänlaista naamakarvoitusta ei suvaittu, parran ja viiksien tuli olla koko ajan täysin ajettu. Yhdellä kurssitoverillani oli kerran aivan lyhyt sänki, kun tiedekunnan dekaani päätti tehdä tarkastuskierroksen, ja dekaani laittoi hänet välittömästi ajamaan partansa. Suomalaiseen yliopistoelämään tottuneena tuntui hyvin erikoiselta, että yliopisto puuttui opiskelijoiden ulkonäköön. Partaan liittyä kuitenkin ajatus radikalisoitumisesta. Ensimmäisen presidentin Islom Karimovin aikana

(1990–2016) parrat olivat olleet käytännössä kiellettyjä. Edelleen puhutaan ”parrakkaiden listasta”, ja pitkään partaan suhtaudutaan negatiivisesti etenkin hallinnossa.

Opetuksen laatu vaihteli suuresti, mutta koin opiskelun antoisaksi. Yliopistossani tarjottiin opetusta uzbekin ja venäjän kielellä. Itse opiskelin venäjänkielisessä ryhmässä, jossa kaikki opiskelijat olivat kuitenkin uzbekkeja tai karakalpakkeja. Perusasteen opetusta tarjotaan edelleen myös molemmilla kielillä laajasti, ainakin Taškentin alueella, ja suurin osa opiskelutovereista olikin käynyt venäjänkielisen peruskoulun. Monet opettajat keskustelivat aktiivisesti opiskelijoiden kanssa: puhuimme paljon paikallisesta kulttuurista ja tavoista ja vertailimme niitä myös suomalaisiin tapoihin. Opin luennoilla paljon myös vapaamuotoisesta keskustelusta. Yhdellä oppitunnilla keskustelimme hääperinteistä. Uzbekistanissa on tapana, että morsian itkee häissä, sillä hän siirtyy sulhasen perheen jäseneksi ja ikään kuin luopuu omasta perheestään. Tämä herätti luentosalissa kiivasta keskustelua puolesta ja vastaan. Huomasin suhtautumisessa myös alueellisia eroja. Ferganan laaksoa pidetään yhtenä Uzbekistanin konservatiivisimmista alueista, ja sieltä tulevien opiskelijoiden mielestä morsiamen kuuluu itkeä, kun taas lännemmästä olevat opiskelijat eivät jakaneet tätä näkemystä lainkaan.

Yhteyshenkilöni Alisher Juraev, Suomen kunniakonsuli, on perustanut Taškentiin Nordic International Universityn (Xalqaro Nordik universiteti, NIU), joka tekee yhteistyötä muun muassa suomalaisen ammattikorkeakoulu Karelian kanssa. Tämän yhteistyön kautta yliopistossa opetetaan myös suomen kieltä. Minua pyydettiin pitämään opiskeluni ohella suomen kielen tunteja sekä NIU:ssa että Academic Lyceum under University of World Economics and Diplomacy -koulussa. Opetustyön ansiosta sain tutustua paikalliseen työkuulturiin. Uzbekistanissa työpaikoilla on edelleen voimakas hierarkia, mikä näkyy esimerkiksi siinä,

Kuva 2. Uzbekistanin kansallisen yliopiston kansainvälisten asioiden rehtori, Raima Shirinova. Hän oli opiskeluyliopistossani tärkein kontaktini ja apu asioiden järjestelyssä ja kontaktien luomisessa. Kuva: Aližon Oripov.

että esihenkilöasemassa olevilla on avustaja, joka hoitaa juoksevia asioita. Jos esihenkilöni oli paikalla, hänen avustajansa ainoastaan tervehti minua, mutta vasta esihenkilön poistuttua pystyin keskustelemaan avustajan kanssa vapaasti. Esihenkilön ja alaisen väliseen suhteeseen ei liity Uzbekistanissa samanlaisia sopivuuskäsityksiä kuin suomalaisessa työskulttuurissa. Esihenkilöt antavat myös korjaavaa palautetta kollegoiden tai muiden ihmisten edessä. Esihenkilöni tuli useaan otteeseen luokkaani kesken oppitunnin ja antoi palautetta siitä, kuinka minun tulisi kehittää opetustani. Suomalaisessa työyhteisössä toimintatapa koettaisiin epäasiallisena, mutta Uzbekistanissa esihenkilö hoitaa näin toimiessaan tehtävänsä hyvin ja on vahva johtaja.

Uzbekistanin yhteiskunta eroaa suuresti suomalaisesta, ja yksi merkittävä ero on yleinen luottamuspuula. Törmäsin usein siihen, etteivät kansalaiset luota julkisen hallinnon toimivan heille edullisella tavalla. Tilanne on tietysti tavallisen ihmisen kannalta kauhea, mutta se aiheuttaa ongelmia myös isommassa mittakaavassa. Kun ei luoteta siihen, että asiat hoituvat, turvaututaan usein kiertoreitteihin ja ”luovimiseen”. Tämä näkyi selkeästi myös opiskelussa ja opetuksessa. Luntaaminen kokeissa oli enemmän sääntö kuin poikkeus – jopa yliopistossa. Opetustyössäni huomasin, että opiskelijat eivät toistuvista huomautuksista huolimatta lopettaneet luntaamista, vaan koko ajan jollakin oli puhelin kädessä tai joku kyseli kaverilta. Keskustelin asiasta uzbekistanilaisten opiskelutovereideni kanssa ja he pitivät sitä normaalina opinnoissa pärjäämisen takaavana toimintana, eivätkä nähneet siinä mitään pahaa. Kiertoreitit eivät koske ainoastaan yksittäisiä kokeita, vaan myös kokonaisiä tutkintoja. Jopa tohtorin tutkintoja on mahdollista ostaa. Julkisessa virastossa, jossa hoidetaan verotukseen ja maa-

Kuva 3. Esimieheni Abdurauf Tolibovin kotona illallisella perheeni kanssa. Kuva: Aziza Abdinabieva.

hanmuuttoon liittyvät asiat, on mahdollista ostaa erikseen VIP-palvelu. Palvelun ostaneen ei tarvitse jonottaa useammalle luukulle, vaan hänelle yksi henkilö hoitaa kaikki asiat.

Sosiaalitutkijajärjestelmää ei Uzbekistanissa juurikaan ole. Kansaneläkkeitä maksetaan, mutta ne ovat erittäin pieniä (n. 50 €/kk). Kun kansallista sosiaaliturvaa ei ole, järjestetään se usein ”kaupunginosittain”. Kaupungit ovat jakautuneet *mahalla*-nimisiin alueisiin. Tämä arabiankielinen sana toimii nimityksenä aluetasolle, joka vastaa lähinnä suomalaisia kaupunginosia – usein ne ovat kuitenkin vielä pienempiä. Alueet ovat nykyään osa hallintorakennetta, ja niillä on vaaleilla valitut päättäjät. Perinteisesti päättäjät ovat olleet alueen vanhimpia ja epävirallisemmin toimivia kuin nykyään. Jotkut *mahallat* ovat myös valtavoittoisesti tietyn etnisen ryhmän asuttamia. Samarkandissa on esimerkiksi pääasiassa tadžikkien asuttamia *mahalloja*. Tapasin henkilön, joka oli asunut sellaisessa, ja hän kertoi oppineensa lapsena tadžikin kielen, koska sitä kaikki naapuruston lapset puhuivat.

Nämä alueet toimittavat sosiaalitutkijajärjestelmän virkaa. Vähempiosaisia autetaan yhteisön sisällä, ja näin ihmiset pärjäävät ilman julkista apua. Näillä alueilla saattaa olla myös esimerkiksi yhteinen kaivo, jos kunnallista vettä ei ole. Suomeen verrattuna yhteiskunta on muutenkin paljon yhteisöllisempi ja perheet asuvat usein suuremmissa yksiköissä. On tyypillistä, että nuorin poika jää asumaan kotiin jopa naimisiin mentyään ja lapset saatuaan. Hänen tehtävänsä on huolehtia vanhemmistaan ja vaimon tehtävä auttaa kodin hoidossa. Toki suurissa kaupungeissa, erityisesti Taškentissa, on myös perheitä, jotka eivät toimi näiden perinteisten arvojen mukaan, mutta tapa on yleinen.

Pinta-alaltaan Ruotsin kokoinen maa on laaja, ja sen alueiden välillä on suuria eroja. Esimerkiksi Ferganan laakso on muuta maata tiheämmin asuttua, ja siellä sijaitsee Uzbekistanin toiseksi suurin kaupunki Namangan. Yleisesti Ferganan aluetta pidetään myös vakaumuksellisimpana ja tiukimmin islamin uskontoa tulkitsevana.

Ferganan laaksossa sijaitsevassa Kokandissa uskonto ei kuitenkaan mielestäni näkynyt sen enempää kuin muuallakaan, mutta alueen ihmiset olivat poikkeuksellisen mukavia. He tulivat usein juttelemaan kadulla ja heitä kiinnosti suuresti mitä teen Uzbekistanissa ja mistä olen kotoisin. Tällaiseen ilmiöön en törmännyt muualla Uzbekistanissa. Matkustaessani länteen Samarkandiin, Buharaan tai Hivan kautta aina Nukusiin asti huomasin uskonnon näkyvyyden ja erityisesti naisten huivin käytön vähenevän. Taškentissa jo jonkin aikaa asuneena olin tottunut siihen, että iso osa naisista käyttää huiveja ja muutenkin uskonto nousee esiin keskusteluissa aika ajoin.

Nukus on kaupunkina Uzbekistanissa poikkeuksellinen. Se on Karakalpakstanin autonomisen tasavallan pääkaupunki. Siellä puhutaan karakalpakkia, joka on kuulemma lähempänä kazakkia kuin uzbekkia. Karakalpakstan on Uzbekistanin köyhin alue, jossa työttömyys on maan korkein. Nukus on kaukana muista isoista kaupungeista, mikä varmasti osaltaan on vaikuttanut alueen kehitykseen. Ainoat maanpäälliset liikenneyhteydet ovat hidas juna tai erittäin huonokuntoinen tie, joka kulkee aavikon halki. Matka Taškentista kestää lähes 16 tuntia. Aral-järven kuivumisen vuoksi alueen talous on romahtanut. Alueella on ollut paljon kalastusta, jota ei enää voi harjoittaa. Järveä on yritetty elvyttää, mutta se on ollut haastavaa. Afganistan myös rakentaa patoa tärkeän Aral-järveen virtaavan joen yläjuoksulle, mikä entisestään hankaloittaa järven palauttamista ennalleen.

Vierailin myös kaikissa Uzbekistanin rajanaapurimaissa lukuun ottamatta Turkmenistania ja Afganistania niiden hankalien ja osittain epäselvien maahantulosäädösten vuoksi. Kirgistanin pääkaupungissa Biškekissä vierailin lämpimään aikaan, ja erityisesti naiset pukeutuivat eurooppalaiseen tyyliin. Kirgistan on Uzbekistania köyhempi, mikä näkyy jopa pääkaupungin

keskustan rapistuneessa rakennuskannassa. Ihmiset olivat kuitenkin rennompia, eikä kaupunki tuntunut yhtä konservatiiviselta kuin Taškent. Maan eteläosiin mentäessä uskonnollisuus ja konservatiivisuus kuitenkin lisääntyvät. Asuntolassani asui opiskelijoita Kirgistanin Ošista, ja heidän arvonsa olivat huomattavasti perinteisempiä kuin mitä todistin Biškeikissä.

Kazakstanin pääkaupungissa Astanassa vieraillessani huomasin sekä pukeutumisen että asenteiden olevan länsimaalaisempia kuin Uzbekistanissa. Kazakstan on alueen maista rikkain suurien öljyvarantojensa ja Neuvostoliiton aikana rakennetun teollisuuden ansiosta. Varallisuus näkyi selkeästi katukuvassa. Astanassa oli korkeampi elintaso ja muun muassa parempikuntoinen rakennuskanta kuin muissa vierailemissani Keski-Aasian maissa.

Tadžikistanin puolestaan koin lähes vastakohtana Kazakstanille ja Kirgistanille. Vierailin Tadžikistanin toiseksi suurimmassa kaupungissa Hudžandissa, joka oli vain parin tunnin automatkan päässä Taškentistä. Köyhyys oli käsinkosketeltavaa ja näkyi selvästi kaupungin yleisilmeessä. Ihmiset olivat täälläkin hyvin ystävällisiä. Pukeutuminen oli konservatiivisempaa kuin Uzbekistanissa ja paikallisten kanssa keskustellessa huomasin sitä perinteisemmän ajatusmallin.

Nykyisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa Keski-Aasian merkitys kasvaa. Suuri osa paikallisista nuorista, joiden kanssa juttelin, oli kiinnostuneita lähtemään ulkomaille töihin paremman tulevaisuuden perässä. Uzbekistan kuitenkin kehittyy ja talous kasvaa, mikä tekee siitä kiinnostavan ulkomaisille yrityksille ja sijoittajille. Vielä ensimmäisen presidentin Karimovin aikana sijoittaminen ja markkinoille pääsy ulkomaisille toimijoille oli vaikeaa, mutta nykyisen presidentin Shavkat Mirziyoyevin aikana niitä on helpotettu merkittävästi. Länsimaita ja Kiinaa toki varmasti kiinnostaa myös Venäjän vaikutus alueella. Suomen nykyisen hallituksen ohjelmaan on kirjattu erikseen Keski-Aasia kiinnostavana alueena. Joitain suomalaisiakin yrityksiä on jo saapunut Uzbekistanin markkinoille ja varmasti jatkossa yhä enemmän.

Keski-Aasia oli minulle lähtiessä täysin tuntematon alue. Ilman Venäjän hyökkäyssodan aiheuttamaa yllättävää muutosta suunnitelmiin olisin tuskin lähtenyt Uzbekistaniin. Kokemus oli kuitenkin äärettömän arvokas, enkä vielä edes ymmärrä, mihin kaikkeen se vaikuttaa. Pääsin tutustumaan täysin uuteen kulttuuriin ja tapoihin. Venäjä on kielenä ja maana kiinnostanut minua jo nuoresta saakka, mutta Keski-Aasia on ehdottomasti alue, josta haluan nyt oppia lisää. Toivottavasti pääsen työskentelemään alueella tulevaisuudessa. Suomalaisien yritysten kiinnostus alueella kasvaa koko ajan erityisesti Venäjän markkinoiden ollessa epäsuosiossa sodan vuoksi.

Suorittamani kurssit kirjattiin omassa kotiyliopistossani suurimmaksi osaksi valinnaisiin opintoihin. Näin ne eivät muodosta kokonaisuutta, mutta ovat ehkä kiinnostava kuriositeetti. Uzbekistanin ylipistojärjestelmän kankeuden vuoksi en saanut opiskella juuri sitä mitä olisin toivonut. Vaikka Suomessa opiskelen kansantaloutta, olisin toivonut, että olisin vaihdon aikana saanut opiskella kansainvälisiä suhteita tai kansainvälistä politiikkaa. Olin kiinnostunut oppimaan, millä tavalla näihin teemoihin suhtaudutaan Uzbekistanissa sekä millaisia tulokulmia ja näkökulmia siellä on. Nyt ajatellen varsinaisen opetuksen sisältö tai opintojen sopivuus tutkintooni ei olisi ollut kaikkein hyödyllisintä edes täydellisesti toteutuessaan. Tärkein oppi syntyi olemalla tekemisissä tavallisten paikallisten nuorten kanssa heidän tyypillisessä elinympäristössään heille vahvalla kielellä. Paikallisiin tutustuminen ja heidän kanssaan yhteiselo on kuitenkin avain kulttuuriin. Ihmisiä, heidän arvojaan ja motiivejaan on huomattavasti helpompi ymmärtää, kun on saanut asua ja elää heidän kanssaan. Tulevaisuuden töiden kannalta on mittaamattoman arvokasta, että minulla on tämänlaisia

kokemuksia. Toivon, että pääsen niitä vielä joskus hyödyntämään ja laajentamaan ymmärrystäni alueesta entisestään.

Emil Jäntti
Åbo Akademi

Kirjallisuutta

Dadabaev, Timur (2016), *Identity and memory in post-Soviet Central Asia: Uzbekistan's Soviet past*. London: Routledge. <<https://doi.org/10.4324/9781315736556>>.
World Bank Group, <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>> (Tarkistettu 20.9.2024).